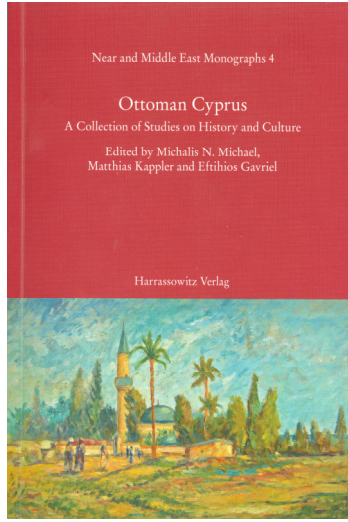

OTTOMAN CYPRUS, a collection of studies on history and culture near and middle east monographs new series edited by Michalis N. MİCHAEL, Matthias KAPPLER and Eftihios GAVRİEL, volume 4, Harrassowitz Verlag, Wiesbaden, 2009,ss. 366.

Tevfik Orçun ÖZGÜN*

Department of Turkish and Middle Eastern Studies, University of Cyprus'un desteği ile Almanya'da Harrassowitz yayınevinde basılan 18 makalenin bulunduğu, serinin 4. cildi olan bu kitap, Kıbrıs'ta üç yüz yıl (1571–1878) hâkimiyet kuran Osmanlı Devletinin izlerini sunmaktadır. Bu dönemi tarihî açıdan ele alan makalelerin yanında sanat tarihi, folklor ve edebiyat gibi disiplinler arası yaklaşım içeren makaleler de mevcuttur.

“Introduction: The Unchanging “Turkish Rule”, the “Fair Ottoman Administration” and the Ottoman Period in the History of Cyprus” (9–24) adlı makaleyi okuyucuya sunan Nicosia Kıbrıs Üniversitesi'nden ve bu yayımın editörlerinden olan Michalis N. Michael,

Kıbrıs'taki Osmanlı yönetiminin birçok tarih araştırmalarına nesne olduğundan söz eder. Bu makalede, adadaki Osmanlı dönemine isnat edilen Osmanlı sonrası Kıbrıs tarih yazımı analiz edilmiştir.

Michael'e göre, Kıbrıs tarih yazımında birçok çalışma, etnosantrik açıdan ele alınmış, basmakalıp içeriklidir. Yunan ve Türk tarihçilerine ait olan bu basmakalıp anlayış, direkt ulusal tarih metoduna bağlanmaktadır. Bununla birlikte, yazara göre son zamanlarda Kıbrıs'taki Osmanlı dönemini anlatan birçok çalışma, etnosantrik tarih yazımını reddederek günümüz politik bakış açısı haricinden, Osmanlı ve Yunan kaynaklarına dayanarak yapılmıştır. Michael, *kimlik meselesi*, *Osmanlı kurumları*, *Türk hâkimiyet karakteri* adlarını verdiği üç başlık altında incelediği geleneksel Kıbrıs tarih yazıcılığının, yazıldığı dönemin yapısını yansıttığını belirtmiştir.

* Araş. Gör., Hacettepe Üniversitesi.

OTTOMAN CYPRUS

Eftihios Gavriel tarafından yazılan “The Expedition for the Conquest of Cyprus in the Work of Kâtip Çelebi” (25-36), adlı makale, Katip Çelebi'nin dönemi ve çalışmalarından bahsettiği ilk bölümden sonra Tuhfetü'l-kibâr fî esfâri'l-bihâr adlı Katip Çelebi'nin ünlü eserinden bahseder. Gavriel'e göre bu kitap, Osmanlıların meydana çıkışından Kâtip Çelebi'nin zamanına kadar Osmanlı Devleti'nin yaptığı savaşları anlatmakta, kaybedilen savaşların, bozgunların sebeplerini açıklamaktadır. Bahsedilen kitabın Osmanlıca transkripsiyonunun da yer aldığı makale, İngilizce tercümesiyle devam etmiştir. Kâtip Çelebi'nin bu önemli eseri birkaç başlık altında aktarılmıştır.

“Cyprus on the Eve of the Ottoman Conquest” (37-48) adlı bölümün yazarı Benjamin Arbel, Kıbrıs'ın Osmanlı hâkimiyetine girmeden evvelki genel durumunu çok fazla ayrıntıya girmeden aktarmaktadır. Nüfus tartışmaları, sosyal ve ekonomik görünüm, kurumsal ve malî düzen, Kilise ve devlet ilişkileri, kültürel görünüm ve Kıbrıslılar ile Venedikli hükümdarlar arasındaki ilişki de Arbel tarafından üzerinde durulan konulardır.

Venedik Üniversitesi Department of Eurasian Studies'da çalışmalarını sürdüren Vera Constantini, “In Search of Lost Prosperity: Aspects and Phases of Cyprus's Integration into the Ottoman Empire” (49-61) adlı yazısında Kıbrıs'ın Osmanlı İmparatorluğuna entegrasyonu sürecini ele almaktadır. Vergi veren ada, Sultan'ın eyaleti adlarında iki başlık altında aktardığı konuyu, oldukça geniş kaynakçaya dayandırmaktadır. Başbakanlık Osmanlı Arşivi, Devlet Arşivleri, Ömer Lütfi Barkan verebileceğimiz örneklerdir. Kıbrıs'ın Osmanlı İmparatorluğu ile bütünleşmesinin ilk döneminin ekonomik ve ticari olduğunu aktarırken, bu duruma sükkar-i mükerrer-i Kıbrısı adlı yüksek kaliteli şekeri ve Kıbrıs tuzunu örnek verir. Yapılan harplerden sonra kurulan geçici Osmanlı idaresinin adada tedricen Osmanlı hâkimiyetini yerleştirdiğini belirtmiştir. Yazar, Osmanlı idaresinin önceki Venedik yönetiminin kanunlarını referans aldığını da bildirmektedir. Yaşanan geçiş dönemini özgün bir şekilde aktarmıştır.

Birmingham Üniversitesi'nde çalışmalarını devam ettiren Marios Hadjianastasis, “Cyprus in the Ottoman Period: Consolidation of the Cypro-Ottoman Elite, 1650-1750” (63-88) adlı yazısında, ilk iki yüzyıllık Osmanlı idaresinde oldukça karmaşık bir dönem oluşturulduğunu belirtmektedir. Hadjianastasis, Kıbrıs'ın genel tarihi hakkında birçok yayının olmasına rağmen, 1571 ve 1800 yılları arasında kalan dönemin yapılan araştırmaların odak noktası olmadığı ve derinlemesine incelenmediğinin üzerinde durur. Bunun yanı sıra, Kıbrıs'ın Akdeniz ve Avrupa ticaretindeki konumu, Kıbrıs Kilisesi (1650-1750) ve toplumda meydana çıkan seçkinler hakkında da bilgi verir.

“Cyprus 1750-1830. Administration and Society” adlı yazısında (89-106) Theoharis Stavrides, Kıbrıs'ta 1750 ve 1830 yılları arasındaki Osmanlı idaresini analiz etmiş, çeşitli alt başlıklar altında aktarmaya çalışmıştır. Osmanlı idaresi

altında yaşanan sosyal değişim, bu değişimi hazırlayan faktörler hakkında bilgiler vermiştir. Bunlardan biri 1754'ten sonra yerel yönetim ve toplumda önemini giderek arttıran, 19.yüzyılın ilk on yılında en etkili aşamasına gelen Kıbrıs Kilisesi'dir. Bunun yanı sıra 1779–1809 yılları arasındaki dönemde gelişen tercümanlık kurumu ve harici ticaretin gelişmesi, toprak mülkiyetinde ve üretiminde yaşanan gelişmeler hakkında da bilgi vermektedir.

Marc Aymes, “Reform Talks: Applying the Tanzimat to Cyprus” (107–116) başlıklı bölümde Tanzimat'ın tanımı ve Osmanlı tarihindeki öneminden bahseder. Tanzimat'ın genel olarak 1839 ve 1876 arasındaki dönemin adı olduğu, 19.yüzyıl süresince Osmanlı kanunları tarafından yerleştirilmiş yönetim tarzları ve devlet idaresindeki değişim girişimlerinin serisi olduğunu belirtir. Bunun yanı sıra Tanzimat'ın Kıbrıs'ta gerçekleşip gerçekleşmediğini, mevcut koşullarıyla aktarmaktadır.

“The Vakf Institution in Otoman Cyprus” (117–159) adlı yazıda, Doğu Akdeniz Üniversitesi Mimarlık Fakültesi'nde sanat tarihi, Kıbrıs sanatı tarihi, Kıbrıs uygarlıkları tarihi, tarih ve Kıbrıs kültürü konularında çalışmaları olan Netice Yıldız, Osmanlı idaresindeki Kıbrıs'ta Vakıf kurumunu incelemiştir. Vakıf tipleri ve yönetimlerini, II. Selim ya da Aya Sofya Vakfı olarak adlandırılan Kıbrıs'ta kurulmuş ilk vakfı aktarmıştır. Osmanlı idaresinin ilk yıllarında kurulan diğer vakıfları, vakıfların kadın banilerini, askerî yapıları, külliyeleleri, imaret ve zaviyeleri, eğitim kurumları olarak vakıfları incelemiş ve birçok fotoğrafla örneklemiştir.

Mete Hatay, “Servants, Slaves and Concubines in Ottoman Cyprus (1571–1878)” adlı yazıda (161–180) Osmanlı yönetimindeki Kıbrıs'ta köleliği, askerî köleleri aktarmış, Kapıkulu Ocağı, acemi oğlanları tanımlamış, kölelerin yaptığı görevlerden, tarımda, endüstride, denizcilikte ve evlerde kullanıldıklarından bahsetmiştir. Köle ticareti ve yasaklanması hakkında da bilgiler vermiştir.

“Notes on Venetian Commerce on Cyprus in the 18th Century” (181–196) başlıklı yazının sahibi Erica Ianiro, 18.yüzyıl Kıbrıs'ında Venedik ticaretine dair bilgiler vermektedir. Osmanlı ve Venedik Cumhuriyeti ilişkileri üzerine çalışmalar yapacak araştırmacıların ilgisini çekeceğini düşünmekteyiz. Ayrıntılı bilgiler ve istatistiksel verilerle dönemin koşulları yansıtılmaya çalışılmıştır.

“Tradesmen (Esnaf) and their Products in 18th Century Ottoman Cyprus” (197–208) adlı makalede Yakın Doğu Üniversitesi tarih öğretmeni bölüm başkanı Ali Efdal Özkul, 18.yüzyılda Kıbrıs esnafını ve ürettiği malların durumunu ortaya koymaktadır. Esnafı, zanaat türlerini, dönemin ürünlerini ve fiyatlarını incelemiştir. Tablolar aracılığıyla esnafları, dükkânları, pazarları ve buldukları bölgeleri ayrıntılarıyla aktarmıştır. Özkul'un aktardığına göre resmi fiyat kayıtlarından sadece fiyatları değil; bazı ürünlerden yola çıkarak Kıbrıs'ta yapılan ziraat hakkında da bilgi edinilebiliriz.

OTTOMAN CYPRUS

“An Orthodox Institution of Ottoman Political Authority: The Church of Cyprus” (209–230) adlı makalede, Michalis N. Michael, Kıbrıs’ın 1571’de Osmanlı egemenliğine geçtiğinde Frank ve Venedik dönemlerinden sonra uygulanan yapısal değişimden bahsederken Kıbrıs Kilisesi’nin organizasyonu örneğini vurgulamaktadır. Tanzimat reformlarından sonra Kilise’de yaşanan değişim, Osmanlı idaresi açısından bulunduğu konum ve işlevi aktarılmıştır.

Kıbrıs Üniversitesi Tarih ve Arkeoloji alanında çalışmalar yürüten Euphrosyne Rizopoulou-Egoumenidou, “Traditional Craftsmen in Cyprus during the Period of Ottoman Rule, through Lists of Property of Deceased Persons” (231–257) adlı makalesinde Kıbrıs’ta el zanaatları, bunların ustaları ve Kıbrıs pazarı hakkında bilgi verirken kuyumcular, kuyumcular sokağı, altının dönem itibarıyla değeri, nakliyeciler, çilingir, boyacı, basmacı gibi zanaat örneklerini açıklayarak aktarır. Makalenin sonunda ise çeşitli geleneksel el sanatları ve ürünlerinin fotoğrafları vermektedir.

“The Decorative Arts in Cyprus: Representation of a Society from the 17th to the 19th Century” (259–283) adlı makalede, Iosif Hadjikyriakos, Osmanlı idaresindeki Kıbrıs’ta 17. ve 19.yüzyıl arası dekorasyon sanatını incelemiştir. Bu sanatın toplumun bir dışavurumu olduğunu kabul eden Hadjikyriakos, iki milletin kültürler arası diyalogun sonucu oluşturduğu kültür mirasını analiz etmeye çalışmıştır. Seramik, metal işleri, altın ve gümüş işleri, ahşap oymacılığı, nakış işleme ve dokuma örneklerini bu çalışmanın bütünü içinde aktarmış, makale sonunda birçok göz alıcı fotoğraf sunmuştur.

“Toward a Common Turkish and Greek Literary in Ottoman Cyprus” (285–295) adlı makalede Kıbrıs Üniversitesi’nde çalışmalarını sürdüren Matthias Kappler, Osmanlı idaresindeki Kıbrıs’ın Türk ve Yunan genel Edebiyat tarihi hakkında bilgiler vermektedir. Yunan edebiyatının geleneksel helenosentrik sözlü edebiyata dayanan edebî anlayışından, Osmanlı idaresiyle adada iki dilli edebiyatın oluştuğundan bahseder. Kappler, sözlü ve yazılı kültür, Türk Halk edebiyatı örnekleriyle konuyu genel hatlarıyla aktarmıştır.

“Archival Collections on the Ottoman Period of History of Cyprus” (297–309) adlı bu çalışma, Kıbrıs üniversitesinden Michalis N. Michael ve Cornell üniversitesinden Marc Aymes’i bir araya getirmiştir. N. Michael’in bu kitabın ilk makalesinde olduğu gibi bu makalede de Kıbrıs tarihi yazımı üzerinde durduğunu görüyoruz. Çalışmada Osmanlı idaresindeki Kıbrıs tarihinin kaynakları üzerinde durulmuştur. Arşiv koleksiyonları, arşiv belgeleri üzerinde incelemeler yapılmıştır. Arşiv belgelerinin Kıbrıs, Türkiye, Yunanistan, Venedik, Vatikan, İspanya İngiltere, Fransa, Rusya, Bulgaristan, Osmanlı Patrikhanesi, İskenderiye, Antakya ve Kudüs’te bulunduğundan, kayıtların Yunancadan İspanyolcaya, Fransızcadan İtalyanca ve Rusça, Osmanlıcaya kadar birçok farklı dilde tutulduğundan

bahsedilmiştir. Arşiv belgelerinin buldukları bölgeler ve listeleri de çalışmada aktarılmıştır.

“A Bibliographical Guide to Ottoman Cyprus” (311–356) adlı makalede Kıbrıs Üniversitesi’nden Yiannis Ioannou, Osmanlı idaresinde 1571’den 1878’e kadar olan dönemin araştırmacılar ve tarih öğrencileri için en zor yanının yeterli kaynağın bulunmaması olduğunu belirtmiştir. Hazırladığı bibliyografyanın birinci ve ikinci el kaynaklardan, kitaplar, makaleler gibi basılı araştırmalardan, dokümanlar ve diğer arşiv malzemelerinden oluştuğundan bahseder. Bu rehber bibliyografya, basılmış kaynaklar, kataloglar, seyahat edebiyatı, kitaplar ve makaleler adları altında oldukça geniş, ayrıntılı bir biçimde hazırlanmış. Bu konuda araştırma yapacaklara oldukça faydalı olacağını düşünmekteyiz.

Kıbrıs Üniversitesi’nden bir başka isim olan Theoharis Stavrides, “Lists of Governors, Prelates and Dragomans of Cyprus (1571–1878)” adlı (357–366) kitabın son makalesinde Kıbrıs tarihi araştırmalarında çok fazla örneği görülmeyen bir açıdan Osmanlı idaresindeki Kıbrıs’ı ele alıyor. Bu çalışmada valiler, piskoposlar, tercümanlar ve bunların adları, yaşadıkları dönemler aktarılmış ancak araştırma, bu listelerin daha ötesine geçememiş. Araştırmacılar için yararlı olabilecek veriler sunulmuş.

Kıbrıs’ın Akdeniz kültür tarihindeki yeri ve Osmanlı idaresinin bıraktığı iz birçok çalışmanın konusu olmuştur. Aktarmaya çalıştığımız bu kitap da bu ilginin son örneklerindedir. Bu kitap, Kıbrıs’ın Osmanlı idaresinden, İngiliz hâkimiyetine geçişine kadarki dönemi aktaran makalelerden oluşmuştur. Monografi tarzında hazırlanmış, Kıbrıs tarihini ve sosyal ekonomik konumunu (1571–1878) aktaran makalelerden oluşmuştur. Kendi içinde disiplinler arası bir çalışmanın ürünü olması, bir bütünü oluşturması önemle belirtilmesi gereken husustur.

Osmanlı idaresinin Kıbrıs’ta bıraktığı izler, hâlâ geçerliliğini korumaktadır. Kıbrıs’ı gerçekten anlamak, bugünün sorunlarını daha objektif ve sağlıklı değerlendirebilmeyi sağlayacaktır. Bu açıdan bakıldığında bahsedilen eserin, yansız, disiplinler arası yaklaşımla ve geniş bir kaynakçayla hazırlanan makalelerden oluşması, bu alandaki ihtiyacı doldurmaya yakın olduğunu düşünmemize yol açmıştır. Eser, Osmanlı ve Kıbrıs tarihi araştırmacılarının ilgi göstermesi gereken, bu konularda çalışanların faydalanacağı bir monografi olma özelliği taşımaktadır.